

شیوه‌های تبلیغی پیامبران (ع) در سوره هود

عباس حسینی^۱

آدم تراوری^۲

چکیده

هدف از این پژوهش استخراج شیوه‌های تبلیغی پیامبران الهی در سوره هود. در دنیای معاصر که چالش‌های فکری، فرهنگی و اجتماعی بسیاری فراروی مبلغان دینی قرار دارد، بهره‌گیری از الگوهای قرآنی و پیامبرانه می‌تواند افق‌های تازه‌ای پیش روی فعالیت‌های تبلیغی بگشاید. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی بوده و با تکیه بر روش تفسیری و استنباطی شهید صدر، تلاش شده تا لایه‌های پنهان و راهبردهای تبلیغی پیامبران در آیات سوره هود کشف و تبیین گردد، روش استنباطی به عنوان روشی نوین در استنباط و استخراج مفاهیم از متن قرآن امکان فهمی عمیق‌تر و کاربردی‌تر از آیات برای مخاطب فراهم می‌آورد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پیامبران الهی در سوره هود از یازده شیوه تبلیغی بهره گرفته‌اند. این شیوه‌ها عبارت‌اند از: تبشیری، نصیحتی، انذار، جدالی، سوالی، داستانی، اعجازی، استدلالی، غیر مستقیمی، دعایی، شیوه همکاری، تبیین پیامدهای شرک و گناه همدلی با مخاطب، و رعایت عدالت در گفتار بهره‌گیری از آیات الهی و تأکید بر صداقت و پاکدامنی در زندگی شخصی مبلغان. این شیوه‌ها نه تنها با اصول جهانی تبلیغ دین سازگارند، بلکه با شرایط فرهنگی، اجتماعی و دینی در جهان نیز انطباق دارند.

نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که بهره‌گیری از الگوهای تبلیغی پیامبران نه تنها از منظر نظری و دینی معتبر است، بلکه می‌تواند راهکارهایی عملی، مؤثر و بومی‌شده برای مبلغان دینی در جهان ارائه دهد. از این رو توصیه می‌شود مبلغان دینی با مطالعه عمیق قرآن به ویژه سوره‌هایی در سوره هود شیوه‌های تبلیغی خویش را با الهام از پیامبران الهی بازسازی کنند تا در رساندن پیام توحید، عدالت و اخلاق موفق‌تر عمل نمایند.

واژگان کلیدی: شیوه، تبلیغ، پیامبر، سوره هود.

۱. استاد یار جامعه المصطفی العالمیه

۲. کارشناسی ارشد، گروه تبلیغ و ارتباطات، adamatraoreriha1992@gmail.com

۳. تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۴/۲۰ تاریخ تأیید ۱۴۰۴/۵/۲۹

مقدمه

انسان یک موجود بسیار ارزشمند و هدفمندی هست که خداوند متعال او را اشرف مخلوقات قرار داده است، خداوند فرمودند: «ولقد کرّمنا بنی آدم وحملناهم فی البر والبحر ورزقناهم من الطیبات وفضلناهم علی کثیر مما خلقنا تفضیلاً» (اسرا/ ۷۰)

و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و بر دریا بر مرکبها بر نشانیدیم و از چیزهای پاکیزه به انسان روزی دادیم و آنها را بر بسیاری از آفریده های خود بر تری آشکار دادیم. و از این جهت خداوند بزرگ کسانی را به عنوان پیام رسان و ابلاغ حکم الهی را برای بند گانش انتخاب کرده و آنها حکم الهی را بی هیچ کم و کاستی به دست مردم رساندند، از این پیامبران الهی حضرات نوح، صالح، ابراهیم، موسی و حضرت هود (ع) می باشد که به سمت قومشان مبعوث شدند، و اما شیوه های تبلیغی این پیامبران متفاوت بودند. در سوره هود، داستان مصایب با سختی هایی که پیامبران الهی در دعوت خود با آن مواجه شدند، آمده است. همه پیامبران دارای یک هدف بودند؛ نجات مردم و سعادت آنها. بر همین دلیل تمام سختی ها و رنج این مسیر تبلیغ الهی را تحمل می کردند.

گرچه همه پیامبران بر توحید و نفی شرک و طاغوت دعوت می کردند، ولی شیوه های تبلیغی هر کدام با توجه به جامعه خودشان، شکل متفاوتی داشته است مثلاً شیوه تبلیغی حضرت هود و صالح علیهما السلام به همدیگر شباهت داشته است.

دعوت حضرت موسی (ع) مواجهه با روحیه و رفتار استکباری فرعونیان بود، اما حضرت نوح استقامت در تبلیغ داشتند. ایشان به همراه گروه اندکی از پیروانشان در تبلیغ با دعوت خود پایداری و استقامت کردند، که این مهمترین ویژگی شیوه تبلیغی آن حضرت می باشد.

روش تبلیغی حضرت نوح نشان می دهد که تا پایان عمر، به همراه گروه اندکی از پیروانشان در تبلیغ با دعوت خود پایداری و استقامت کردند که این مهمترین ویژگی شیوه تبلیغی آن حضرت می باشد.

روش تبلیغی حضرت نوح (ع) نشان می دهد که تنها راه پایان دعوتش ایمان مردم و یا پایان عمر او است و هیچ عامل دیگری باعث توقف دعوت ایشان نمی گردد، چیزی که تمام مبلغان

دینی به ویژه مبلغان در جهان بایستی بدان پایبند باشند و با استقامت و تحمل سختی‌ها همانند این حضرت بر تبلیغ مداومت و پایداری داشته باشد تا مصداق این آیه شریفه که خداوند فرمودند «قال رب انی دعوت قومى لیلا و نهارا» (نوح: ۵) پروردگار را من قوم خود را شب و روز دعوت کردم «و لقد ارسلنا نوحا الی قومه فلبس فیهم الف سنة الا خمسين عاما» و به راستی، نوح را به سوی قومش فرستادیم پس در میان آنها ۹۵۰ سال در جنگ بودند، با توجه به فضای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و تبلیغی که در بورکینافاسو وجود دارد ما نیازمند چنین الگوی تبلیغی موفق‌تری هستیم، در واقع ما احتیاج به الگوهای تبلیغی ابن پیامبران الهی داریم، در سوره هود این الگوهای تبلیغی در ضمن داستان پیامبران الهی ذکر شده است و نیاز است با استخراج آنها، این الگوها را در جهان پیاده کنیم، از آنجایی که در نظر گرفتن شرایط و احوال مخاطبان یکی از عوامل مهم در تبلیغ می‌باشد، بر ما به عنوان مبلغ دینی و طلاب دینی لازم است تا این شرایط را در هنگام خود در نظر بگیریم، لذا با توجه به شیوه‌های تبلیغی که در سوره هود بیان شده است. برای چنین کاری از روش ترکیبی استفاده خواهیم کرد به این بیان که برای کشف شیوه‌های تبلیغی از روش تفسیری و از روش توصیفی تحلیلی بهره خواهیم برد.

شیوه‌های تبلیغ

شیوه‌های تبلیغ دینی (Religious Propagation) به روش‌هایی اطلاق می‌شود که با هدف ترویج آموزه‌های دینی، تقویت ایمان، جذب افراد به دین یا مذهب خاص، و اصلاح رفتارهای اجتماعی بر اساس ارزش‌های دینی انجام می‌گیرد. این شیوه‌ها بسته به فرهنگ، جامعه و ابزارهای موجود متنوع هستند. در ادامه به برخی از مهم‌ترین روش‌های تبلیغ دینی اشاره می‌کنیم.

تبلیغ کلامی (موعظه و خطابه)

منبر و سخنرانی: استفاده از مجالس مذهبی مانند نماز جمعه، مراسم عزاداری، یا جلسات وعظ برای انتقال پیام‌های دین: حلقه‌های درس و بحث: تشکیل جلسات تفسیر

قرآن، حدیث، یا آموزش احکام در مساجد، حسینیه‌ها و مراکز دینی. مناظره و گفت‌وگوی دینی: بحث‌های علمی با هدف روشنگری یا پاسخ به شبهات.

تبلیغ عملی (الگوسازی)

رفتارهای اخلاق‌محور: تبلیغ دین از طریق رفتارهای نیک مانند صداقت، ایثار، کمک به نیازمندان و رعایت حقوق دیگران. زندگی اولیای دین: ترویج سیره پیامبران، ائمه و شخصیت‌های مقدس به عنوان الگوی عملی خانواده دینی نمایش سبک زندگی اسلامی در تعاملات خانوادگی و اجتماعی.

تبلیغ مکتوب (نشریات و کتاب‌ها)

توزیع کتاب و جزوه: انتشار آثار دینی مانند قرآن، نهج‌البلاغه، ادعیه و کتاب‌های تفسیر و اخلاق نشریات مذهبی: تولید مجلات، روزنامه‌ها یا بروشورهای دینی با موضوعات اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی. نوشته‌های دیواری: نصب تابلوهای آیات و احادیث در معابر عمومی، مساجد و مدارس. تبلیغ دیجیتال و رسانه‌ای شبکه‌های اجتماعی: فعالیت در اینستاگرام، تلگرام، یوتیوب و سایر پلتفرم‌ها با تولید محتوای دینی (کلیپ، پادکست، اینفوگرافیک). سایت‌ها و اپلیکیشن‌های دینی: طراحی نرم‌افزارهای قرآن، ادعیه، احکام یا آموزش‌های مذهبی. رادیو و تلویزیون دینی: برنامه‌سازی مذهبی در رسانه‌های ملی یا شبکه‌های ماهواره‌ای اسلامی.

پیامبران در سوره هود(ع)

سوره هود یازدهمین سوره قرآن است و دارای ۱۲۳ آیه می‌باشد، و از سوره‌های مکی قرآن کریم است، در این سوره وجود سرگذشت داستان حضرت هود، پیامبر قوم عاد در این سوره دلیل نام گذاری این به حضرت هود است واژه «هود» پنج بار در آن آمده است، در این سوره قصص پیامبران الهی آمد است، حرکت در این راه مبارزه با شرک و با فساد و انحراف و اثبات حقانیت وحی قرآن و آزمایش انسان در مسیر تکامل است. نزول این سوره در اواخر بعد از مرگ «ابو طالب» و «خدیجه» این یکی از سخت‌ترین دوران زندگی پیامبر ﷺ بود و فشار دشمنان

اسلام و پیامبر و تبلیغان خشن بر علیه پیامبر. قسمت عمده آیات سوره هود را سر گذشت پیامبران پیشین مخصوصا حضرت نوح که با وجود نفرات کم بر دشمنان بسیار پیروز شدند تشکیل می دهد.

ذکر این سر گذشت ها پیامبران وسیله آرامش خاطر برای پیامبر ﷺ و مؤمنان در برابر آن انبوه دشمنان بوده، و هم درس عبرتی برای مخالفان نیرومندان (مکارم، ۱۳۸۵ ج ۹، ۳):

سوره هود مانند دیگر سوره های مکی است، مبانی و معارف اسلامی، مبارزه بابت پرستی، توجیه معاد و جهان پس از مرگ و صدق دعوت پیامبر ﷺ را روشن می کند، سر گذشت ذکر پیامبران که در سوره هود آمده است حضرت هود و صالح و حضرت ابراهیم و لوط و موسی و حضرت نوح و مبارزات شدیدش با قوم خودش که بیان شده است.

ذکر سر گذشت پیامبران وسیله آرامش بخش برای پیامبران و مومنان است.

هدف از بیان قصص تثبیت دل پیامبر و همچنین بیان حقیقت و ارائه پندها و یادآوریها برای مومنان است، در سوره هود می بینیم و این تفصیل بر پایه بیان جوهر رسالت های الهی است که پیامبران حامل آنها هستند و از برای آن رنج های فراوان کشیدند و خداوند آنان را از آسیب مردم گمراه رهانید و منکران رسالت را دچار عذاب سختی کرد (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۵، ۸):

خداوند رسالت خود را به زبان نوح به قومش فرستاد، اما آنها نپذیرفتند و راه لجاجت را پیمودند.

جنگ و مبارزه نوح با قومش بیانگر دلخوری مردم و استواری نوح بود، و به طوفان منجر شد پس خداوند نوح و پیروانش را نجات داد و ستمگران را غرق کرد و در میان آنان پسر نوح بود و هیچ فایده ای نداشت که او فرزند پیامبر باشد.

پس از نوح، هود پیامبر قوم عاد آمد و پیام های خدا را آورد قوم خود را نپذیرفتند، هود آنها را از عذاب الهی بر حذر داشت و سرانجام خداوند او را یاری کرد و قوم عاد را مجازات کرد.

ثمود چنین بود و خداوند برادرشان را به عنوان پیامبر صالح را پیامبری داد، صالح گفت که تنها خدا را بپرستند و معجزه ناقه پاکی برایشان آورد، اما آنها فوراً به دنبال او رفتند و او را جستجو کردند و ناقه را کشتند و باعث شد آنها مشمول عذاب الهی شدند، خداوند خود صالح را بخشید و ستمکاران نابود شدند.

همچنین بود موسی، ابراهیم، لوط و شعیب، با آن که ذات رسالت خداوند یکی است، فقط به سبب اختلافات مکان و زمان در این سوره هود و در آیات تبیین و دیده می شود. آیات این سوره مبارک به روشنی ثابت می کند که مسلمانان به کثرت دشمنان و حملات شدید آنان هرگز نباید مسلمانان غافل باشند و میدان را ترک کنند.

در حدیث معروف از پیامبر ﷺ فرمود: شیبیتی سوره هود «سوره هود مرا پیر کرد» (جمعه ، بی تا، ج ۲، ۳۳۴) یا اینکه هنامی که یارانش عرضه داشتند آثار پیری زودرس در چهره شما ای رسول خدا نمایان شده، فرمود: شیبیتی سوره هود والواقعة: سوره هود و واقعه مرا پیر کرد (الامام الفضل بن الحسن الطبرسی، مجمع البیان، آیه ۱۱۸، همین سوره در بعضی از روایات سوره «مرسلات» و «عم» و «تکویر» و غیر آن اضافه شده است (الالوسی، ۱۹۹۷، ج ۱۱، ۱۷۹)

روش های پژوهش

در بخش توصیفی، محقق به تشریح دقیق و جامع پدیده ها، رویدادها و مشاهدات می پردازد. این توصیفات می تواند شامل جزئیات مکانی، زمانی، فرهنگی و اجتماعی باشد. هدف از این مرحله ارائه تصویری واضح و دقیق از موضوع مورد بررسی است. روش پژوهش توصیفی (Descriptive Research Method) یکی از روش های علمی در تحقیق است که به توصیف وضعیت موجود یا بررسی مشخصات، رفتارها و پدیده ها می پردازد. در این روش، تمرکز بر روی شناسایی و تشریح جنبه های مختلف یک موضوع بدون وارد شدن به تحلیل علت و معلولی یا پیش بینی دقیق است. این روش معمولاً برای ارائه ی درک جامع از یک وضعیت یا پدیده به کار می رود (علی دلاور، ۱۳۶۸، ۳۳)

در بخش تفسیر محقق به تفسیر و مفاهیم داده‌ها و نتایج می‌پردازد. هدف از این مرحله درک عمیق‌تر و گسترده‌تر از نتایج و معنای آنها در زمینه‌های مختلف است.

در کتاب مبانی و روش‌های تفسیر قرآن نوشته آیت‌الله محمدهادی چنین تعریف کردن این روش‌ها به دسته‌های مختلفی مانند روش‌های ماثور، اجتهادی، عقلی، کلامی، عرفانی و ادبی تقسیم می‌شوند. در جلد اول این کتاب، به‌ویژه در فصل‌هایی مثل «شرایط مفسر» و «انواع تفسیر»، موضوعاتی از قبیل لزوم جمع بین منابع نقلی، عقلی، نقد اسرائیلیات و رویکرد به تفسیر جامع به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است (معرفت، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۱).
تعریف جامع روش تحلیلی در تحقیقات این است که این روش به بررسی دقیق، منطقی، و سیستماتیک داده‌ها می‌پردازد تا روابط بین متغیرها را شناسایی کرده، الگوها را استخراج کرده و به نتیجه‌گیری‌های معنا دار برسد. روش تحلیلی اغلب در تحقیق‌های کمی، کیفی، یا ترکیبی مورد استفاده قرار می‌گیرد و برای فهم مسائل پیچیده و پاسخ به سؤالات پژوهشی به‌کار می‌رود. این روش به خصوص در علوم اجتماعی برای تبیین روابط علت و معلولی، تحلیل داده‌های پیمایشی، و مطالعه رفتارها بسیار رایج است (همان).

روش استنتاجی شهید صدر یک روش پویا و نظام‌مند برای کشف نظریه‌های قرآنی در حوزه‌های مختلف است. این روش با ترکیب استظهار، استنباط و استنتاج، تلاش می‌کند تا قرآن را به عنوان یک مرجع زنده و پاسخگو به نیازهای جدید بشری معرفی کند. با این حال، موفقیت این روش نیازمند دقت در اجتناب از تفسیر به رأی و استفاده از ابزارهای دقیق فهم متن است* (امید قربانخانی، واکاوی مولف‌های مفهومی، استنتاج در روش تفسیری شهید صدر).

شیوه‌های تبلیغی پیامبران در سوره هود

- ۴۱ شیوه‌های دعوت پیامبران در سوره هود از جمله داستان حضرت هود(ع) شیوه‌های الهی و انسانی دعوت به سوی خدا را نشان می‌دهد. پیامبران اولین و مهمترین هدف تبلیغی خود را توحید، قرار دادند. آنها تاکید داشتند که انسان فقط یک خدا را پرستد و از پرستش دیگر

خدایان پرهیزد. این اصل در دعوت حضرت هود بر جسته است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنَّا أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ» (هود: ۵۰).

شیوه‌های که پیامبران در سوره هود استفاد کردند، شیوه‌های مختلف است، بعضی پیامبران از شیوه نصیحت، جدل، و سوالی، اندازی و تبشیر، استفاد کردند.

۱- شیوه‌ی تبلیغ حضرت نوح (ع)

شیوه‌ی تبلیغ حضرت نوح موضوعی بسیار مهم در تاریخ پیامبران است. ایشان یکی از پیامبران اولوالعزم بودند و شیوه‌های متنوع و مداومی برای دعوت مردم به سوی توحید به کار بردند (شیرازی، همان، ۵۵).

۱-۲- شیوه تبشیری

حضرت نوح در تبلیغ رسالت خود از روش‌های مختلفی استفاده کرد که یکی از مهم‌ترین آنها شیوه تبشیر «بشارت‌دهی» بود. این روش در کنار انذار «هشدار» بخشی از استراتژی جامع تبلیغی ایشان را تشکیل می‌داد. در ادامه به بررسی شیوه تبشیری حضرت نوح^(ع) تبشیر در لغت به معنای مژده دادن و بشارت به پاداش‌های الهی است. حضرت نوح در کنار انذار از عذاب خداوند، به مؤمنان وعده‌های نیکو می‌داد تا آنان را به استقامت در ایمان تشویق کند. قرآن کریم پیامبران را به عنوان «مبشرین و منذرین» «بشارت‌دهندگان و هشداردهندگان» معرفی می‌کند

بیان نعمت‌های خداوند در دعوت حضرت نوح^(ع)، روش دقیق و مؤثر در هدایت مردم بود. او با یادآوری نعمت‌های طبیعی و فردی به فطرت انسان دست درازی کرد، و سعی کرد آن را به عظمت خالق پی‌ببرد.

حضرت نوح^(ع) یکی از مهم‌ترین روش‌های تبلیغی که حضرت نوح^(ع) استفاده کرد شیوه تبشیر است، خود را تمرکز بر نمایش نعمت‌های الهی و یادآوری قدرت خداوند قرار داد. وی با اشاره به شگفتی‌های خلقت و نعمت‌های الهی سعی در تشویق مردم به شکرگزاری و

ایمان به خداوند متعال داشت. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا» (نوح: ۱۴). این آیه شریف اشاره به مراحل خلقت انسان، مردم را به تدبیر در حکمت و عظمت خداوند دعوت می‌کند.

۱-۳- شیوه اندازی

یکی از مهم‌ترین روش‌های تبلیغی او روش انداز است که در سوره‌های مختلف قرآن به ویژه سوره هود، نوح و اعراف به آن اشاره شده است. این روش بر ترس از عذاب الهی تأکید می‌کند و عواقب شرک و نافرمانی را نشان می‌دهد و روز قیامت را هشدار می‌دهد. حضرت نوح در باره انداز به طور صریح و روشن به مردم اعلام می‌کرد، خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ» (هود: ۲۵). بی‌تردید نوح را به سوی قومش فرستادیم [و او گفت:] من برای شما هشدار دهنده‌ای آشکار هستم.

۱-۴- روش نصیحتی

نصیحت از ماده ی «نصح» به معنای خالص و بی‌غل و غش بودن است و به سخنانی که از روی خلوص نیت و خیرخواهی گفته شود «نصح» گویند. اما در اصطلاح ناصح کسی است که بدون چشم داشت و از سرخیر خواهی و دلسوزی، فردی را به کار خوب توصیه و از کار بد نهی می‌کند. و در حقیقت نصیحت همان معنا و مفهوم موعظه را یدک می‌کشد (عمید، ج ۲، ص ۱۹۰۸).

از جمله صفات عمومی پیامبران نصح است که خیر خواهی و خلوص در مفهوم آن نهفته است. بسیاری از پیامبران در خطاب به مردم بر ناصح بودن خود تأکید داشته و بارها آن را اعلام کرده‌اند. ناصح، خیر خواهی است که همواره با خلوص نیت و صفای باطن و صمیمیت تمام، در جهت صلاح و هدایت کسی می‌کوشد و چشم داشتی نیز ندارد (عباسی مقدم، ۱۳۸۶، ص ۱۶۳).

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (هود: ۳۴). و اگر بدانم شما را اندرز دهم، در

صورتی که خدا بخواهد شما را بیراه گذارد، اندرز من شما را سودی نمی بخشد، او پروردگار شماست و به سوی او باز گردانیده می شوید

۱-۵- شیوه جدالی

از راه های عمده دعوت انبیا در همه دوران ها، جدال به نیکوترین روش بوده است. قرآن در پنج دسته از آیات در سوره های اعراف، هود، نوح، شعراء و مؤمنون، جدال احسن نوح را با اختصار کامل حکایت نموده است. در این جدال ها، عاطفه و احترام انسانی، روشن گری و استدلال منطقی و قاطعیت و توکل ایمانی رعایت شده است. پس از بیان اندازها و بشارت های متعدد از جانب حضرت نوح، قوم او به ویژه اشراف و بزرگان به پاسخگویی و عکس العمل می پردازند و ضمن بیان اتهاماتی به نوح مانند سفاهت و به پیروانش مثل تهمت فرو دستی و فرومایگی، دعوتش را رد می کنند (myaccount.tebyan.net^۴). یکی از شیوه های که حضرت نوح استفاده کرد، جدل احسن است که خداوند در قرآن کریم می فرماید: «قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ» (هود: ۳۱) ای نوح! با ما جدال و ستیزه کردی و بسیار هم جدال و ستیزه کردی، نهایتاً اگر از راستگویانی آنچه را به ما وعده می دهی، برایمان بیاور اگر شما راستگویی هستی.

۱-۶- شیوه سؤالی

حضرت نوح^(ع) در طول ۹۵۰ سال دعوت خود از روش های مختلفی برای هدایت قوم خود استفاده کرد. یکی از این روش ها استفاده از پرسش بود که با طرح پرسش، مخاطب را به تفکر و تدبیر سوق می دهد و راه را برای پذیرش پیام الهی هموار می کند.

خداوند در قرآن کریم می فرماید: «أَوْعِظْهُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ» (اعراف: ۶۹). یا تعجب می کنید که مردی در میان شما آمد، تذکری از جانب پروردگارتان، تا شما را انذار کند؟ استفاده از روش پرسش گری در بشارت، روشی مؤثر در دعوت پیامبران بود که با تحریک تفکر و تعقل شنوندگان، آنان را به پذیرش حقایق الهی سوق داد.

۲- شیوهی تبلیغ حضرت هود(ع)

حضرت هود برای ابلاغ پیام الهی به قوم عاد از روش های مختلف و مؤثر استفاده می کرد. و همچنین از روش های قرآنی مختلفی استفاده می کرد که در آیات مختلف قرآن به آن اشاره شده است. در اینجا به برخی از این روش ها و استدلال ها اشاره می کنیم:

۲-۱- شیوه تبشیری

حضرت هود(ع) به عنوان پیامبر قوم عاد از شیوه های تبلیغی متنوعی از جمله شیوه تبشیری (بشارت دهی) برای هدایت قوم خود استفاده کرد. این روش در کنار انذار «هشدار» بخشی از استراتژی جامع تبلیغی ایشان بود.

حضرت هود(ع) پس از دعوت به توحید، توجه مردم را به تبشرت و به نعمت های الهی جلب می کند، خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ» ای قوم از پروردگارتان بخشش بطلبید و به سوی او توبه کنید تا رحمت واسعه ای از بهشت بر شما نازل کند و بر قوت و قدرت شما بیفزاید و از شر و طغیان باز دارد (هود: ۵۲). هود برکات باران و قدرت بیشتر را به عنوان پاداش ایمان و توبه از گناه ارائه می دهد، این پیام حاوی است که فقط خداوند قادر به اعطای نعمت است و پرستش بت ها برای آنها سودی ندارد.

۲-۲- شیوه انذاری

حضرت هود(ع) از روش ترکیبی انذار استفاده می کرد تا هم امید به رحمت الهی و هم ترس از عذاب را در دل مردم زنده کند. این روش در قرآن به عنوان شیوه ای مؤثر برای تأثیرگذاری بیشتر معرفی شده است به عنوان مثال، در سوره شعراء پس از یادآوری نعمت های الهی، قوم عاد را از عذاب روز قیامت می ترساند: «إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ».

بسیاری از موارد، در قرآن یادآوری الطاف و نعم خداوندی با انذار همراه شده است. هود پس از ذکر برخی از نعمتهای عظیم الهی، مخاطبان را با بیان عذاب نا فرمانان و حق نا پذیران بیم می دهد، در کنار یادآوری نعمت ها، به نتایج نا گوار ناسپاسی و مخالفت با

فرمان‌های الهی اشاره می‌شود. در مورد حضرت هود، این هشدار شامل نابودی قوم عاد است که در نهایت با طوفان سهمگین انجام شد، این ترکیب دعوت و انذار، یکی از شیوه‌های پیامبران الهی است که در آن ابتدا از لطف و کرامت خداوند سخن گفته می‌شود تا زمینه پذیرش فراهم شود، و سپس با هشدار در باره عواقب اعمال نا درست، مخاطبان به تأمل و بازگشت به سوی خداوند ترغیب می‌شوند (شعرا: ۱۲۳).

۲-۳- شیوه داستانی

قصه و قصه‌گویی یکی از شیواترین ابزار بیان و انتقال مفاهیم و انگاره‌های جوامع بشری است. کهن‌ترین آثار مکتوب بازمانده از بشر، قصص و داستان‌هایی است با کارکردهای متفاوت که بیانگر خواسته‌ها و آرمانها و بیانگر نبوغ آنان در طقّ اعصار است. گر چه نمی‌توان تاریخ دقیق پیدایش اولین قصه‌ها را به درستی تخمین زد، با این حال، می‌توان گفت عمر آنها به درازای تاریخ و همپای عمر بشر است (کاظم دزفولیان، بی تا، ۳).

داستان حضرت هود در سوره هود، نمونه ای از دعوت پیامبران الهی به توحید و ختم منکران است. سبک روایی قرآنی در این سوره بر گفتگوی مستقیم، هشدارهای مکرر، تفکر منطقی و نشان دادن پایان طغیانگر، تکیه دارد. این داستان نشان می‌دهد که ایمان و توکل به خدا انسان را از عذاب الهی نجات می‌دهد، در حالی که تکبر و سرپیچی از اوامر خداوند به هلاکت می‌انجامد.

۳- شیوه تبلیغ حضرت صالح^(ع)

حضرت صالح(ع) با شیوه های مختلف از قبیل تبشیرت و داستان، معجزه، پرسش و پاسخ و تفکر منطقی قوم خود را به راه راست فرا می خواند.

۳-۱- شیوه تبشیری

شیوه تبشیری حضرت صالح^(ع) در دعوت دین الهی، مانند سایر پیامبران، بر پایه حکمت، موعظه نیکو، و همراه با بشارت بوده است.

حضرت صالح مردم خود را به پرستش خدای یگانه دعوت کرد و از شرک باز می‌داشت.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ» (هود: ۶۱).

و برادر شان صالح را نزد قوم ثمود [فرستادیم] و گفتیم: ای قوم من! خدا را عبادت کن؛ برای شما معبودی جز او نیست و اوست که شما را از زمین آفرید و از شما خواست در آن ساکن شوید. پس از او آموزش بخواه و به سوی او بازگرد. زیرا پروردگارم نزدیک [به بندگانش] است و دعای آنان را مستجاب می‌کند.

شیوه تبشیری تبلیغی حضرت صالح^(ع) در این آیه بر پایه یادآوری نعمت‌های خدا، مسئولیت انسان در آبادانی زمین، دعوت به استغفار و بازگشت به خدا است که روشی حکیمانه و اثرگذار در هدایت مردم محسوب می‌کرد.

۳-۲- شیوه اندازی

شیوه اندازی در تبلیغ حضرت صالح^(ع) در تبلیغ قوم ثمود، مبتنی بر اصولی بود که در قرآن کریم به آن ذکر شده است. مهم‌ترین روش‌های اندازی ایشان را می‌توان به شرح زیر بیان کند. هشدار در باره فساد و سرکشی در ادامه، ایشان قومش را از فساد و تخریب در زمین باز می‌دارد. این هشدار به نوعی انذار اخلاقی و اجتماعی است که به آنان هشدار می‌دهد سرکشی و فساد باعث نابودی خودشان می‌شود. این بخش از تبلیغ نشان‌دهنده استفاده از روش بازدارندگی و هشدار درحقیقت دعوت به حق است.

خداوند در قرآن می‌فرماید: «فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ» (اعراف: ۴). نعمت‌های خداوند را یاد کنید و در زمین تبهکارانه فتنه و آشوب بر پا نکنید.

۳-۳- شیوه اعجازی

حضرت صالح^(ع) معجزه آشکاری را ارائه کردند که صحت او را ثابت می‌کند که همان شتر است. این شتر به عنوان نشانه ای الهی مطرح شد، و قوم ثمود موظف بودند که از او مراقبت کنند و به آن آسیبی نرسانند، خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ

آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ» (هود: ۶۴). ای قوم من! این ناقه آیت خداست، برای شما نشانه‌ای [از سوی او] است، پس بگذارید در زمین خدا بچرد و به آن آسیبی نرسانید که عذابی زود رس شما را فرا خواهد گرفت.

۳-۴- شیوه نصیحتی

حضرت صالح (ع) با نصیحت و مهربانی قوم خود را به عبادت خدای یکتا فرا می خواند و آنان را از عواقب نا فرمانی و بی عدالتی بر حذر می داشت. خداوند در کریم کریم می فرماید: «وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ» (هود: ۱۱). و برادرشان صالح را نزد قوم ثمود [فرستادیم] و گفتیم: ای قوم من! خدا را عبادت کن؛ برای شما معبودی جز او نیست و اوست که شما را از زمین آفرید و از شما خواست در آن ساکن شوید. پس از او آموزش بخواه و به سوی او بازگرد. زیرا پروردگارم نزدیک [به بندگانش] است و دعای آنان را مستجاب می کند.

۳-۵- شیوه سؤالی

حضرت صالح (ع) از شیوه پرسش و پاسخ برای جلب توجه و تفکر مردم خود استفاده می کرد. او با طرح سؤالات اساسی، مردم را به فکر قدرت خدا و پیام حقیقت واداشت. بعضی نمونه های از قرآن خداوند می فرماید: «اتَّزَكُّونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ» (شعرا: ۱۴۶) آیا گمان می کنید که در این دنیا از نعمت و رفاه هست در امنیت خواهید ماند. ویژگی های وفوائد این شیوه فکر و اندیشه مردم را برای بررسی باورهایشان تحریک کنید، و برای توجه افراد را به مسائل اساسی زندگی جلب کنید، و اخیرا برای جذب انگیزه پذیرش حقیقت است.

۳-۶- شیوه استدلالی

شیوه استدلالی حضرت صالح (ع) در دعوت قوم ثمود، بر پایه منطق، حکمت و استدلال و بهره گیری از نشانه های الهی بود، روش تبلیغی ایشان شامل چندین عنصر مهم بود. خداوند در قرآن کریم چنین می فرماید: «قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَأَتَانِي

مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ» (هود: ۶۳). تحلیل شیوه استدلالی حضرت صالح(ع) در این آیه شامل چند نکته است:

تأکید بر داشتن بینۀ یعنی دلیل روشن حضرت صالح(ع) ابتدا از راه یک استدلال منطقی سخن می‌گوید: «إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي» یعنی اگر من از سوی پروردگارم بر دلیلی روشن از سوی پروردگارم متکی باشم و از سوی خود رحمتی دلیلی روشن و آشکار داشته باشم، آیا باز هم حق دارم از فرمان او سرپیچی کنم؟ این شیوه، برای تأکید بر حجت و دلیل قاطع در تبلیغ است، نه صرف ادعا.

۴- شیوه ی تبلیغ حضرت ابراهیم(ع)

حضرت ابراهیم(ع) دومین پیامبر صاحب عزم و دارای آیین و شریعت جهانی و از نسل نوح است. حضرت ابراهیم عليه السلام به عنوان یکی از پیامبران اولوالعزم از روش های گوناگون و مؤثری در دعوت به توحید و مبارزه با شرک استفاده کرد. حضرت(ع) در سوره هود به شیوه مختلف به تبلیغ و دعوت به توحید پرداخت. این شیوه ها شامل نصیحت، استدلال، داستان سرایی و پرسش های دیالکتیکی است که در قرآن به تفصیل آمده است. هر یک از این روش ها با استفاده از آیات قرآن می‌پردازیم

۴-۱- شیوه تبشیری

شیوه تبشیری تبلیغی حضرت ابراهیم(ع) در قرآن دارای روش‌هایی حکیمانه، استدلالی و همراه با مهربانی است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيفٍ» (هود: ۶۹). و به راستی فرستادگان برای بشارت نزد ابراهیم آمدند، سلام گفتند، او هم گفت: سلام (بر شما). و درنگ نکرد تا گوساله ای بریان (برای آنان) آورد.

۴-۲- شیوه اندازی

حضرت ابراهیم(ع) در تبلیغ خود، هم بشارت‌دهنده بود به نعمت‌های الهی برای اهل ایمان و هم هشداردهنده بود از عذاب الهی برای گمراهان و مشرکان. خداوند می‌

فرماید: «وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ» (مریم: ۳۹) و آنان را از روز حسرت، آن گاه که کار پایان یافته، در حالی که آنان در بی خبری [شدیدی] هستند و ایمان نمی آورند. حضرت ابراهیم (ع) همواره از این روش استفاده می کرد تا مردم از امید رحمت الهی بهره مند شوند و از عذاب احتمالی بترسند.

۴-۳- شیوه دعایی

حضرت ابراهیم (ع) در کنار دعوت عملی، همواره برای هدایت خود، اهل بیت و نسل های آینده دعا می کرد تا خداوند آنان را به راه راست هدایت کند. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ» (ابراهیم: ۴۰-۴۱). پروردگارا! مرا برپا دارنده نماز قرار ده و از نسل من (نیز چنین گردان) پروردگارا!، مرا و پدر و مادرم و مؤمنان را ببامرز. این دعاها نشان می دهد که حضرت ابراهیم (ع) علاوه بر موعظه مستقیم، از دعا و هدایت طلبی از خداوند نیز بهره می برد.

۴-۵- شیوه استدلالی

یکی از این شیوه های تبلیغ حضرت ابراهیم این است که وجدان انسان را بیدار کند یا زمینه را فراهم کند تا انسان به حکم وجدان خود رفتار زشت خود را اصلاح و اصلاح کند یا کاری که وجدان او را آزرده می کند و او را با خود به دعوا می کند، انجام ندهد. شکی نیست که وجدان خشن ترین قاضی در زندگی هر انسانی است، چرا که همیشه مجرم و خطاکار را با شدت و خشونت بی نظیر مجازات می کند. خداوند می فرماید: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ» (شعرا: ۷۵). آیا در آنچه می پرستی دقت کرده اید. از مهم ترین روش های تبلیغی حضرت ابراهیم این بود که مردم را به تفکر و تعقل از طریق ایجاد شبهه در عقاید نادرست مردم واداشت. نمونه ای از این روش، صحبت های او درباره ستارگان، ماه و خورشید است که نشان دهنده ناپایداری خدایان دروغین است.

خداوند در قرآن کریم می فرماید: «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ

قَالَ لَا أَحِبُّ الْآفِلِينَ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ» (انعام: ۷۶-۷۷) پس هنگامی که شب بر او پرده افکند ستاره ای دید گفت این پروردگار من است اما هنگامی غروب کرد گفت غروب کنندگان را دوست ندارم و چون ماه را در حال طلوع دید گفت این پروردگار من است ولی هنگامی که آن هم ناپدید شد گفت اگر پروردگارم مرا هدایت نکند بود قطعا از گروه گمراهان بودم.

۴-۶- شیوه جدلی

بی شک جدال ابراهیم با مشرکان زمانش، درخشان ترین جلوه جدال نیکو را در طول تاریخ اندیشه بشری رقم زده است، این مجاله ها و محاجه های نیکو و همدردار در عرصه های گوناگون و با مخاطبان مختلف، مانند پدر، قوم، پادشاه و در باریان و اشراف صورت گرفته و تاثیری شگرف بر دل و جان آنان بر جا نهاده است بی جهت نیست که خدای تعالی، استدلال های او را به خود نسبت داده است. مناظره و مجادله ابراهیمی، یکی از شیوه های استراتژیک عام دعوت اوست (عباسی مقدم، ۱۸۷، ۱۳۹۶) حضرت ابراهیم (ع) با منطق و عقل با مخالفان خود مجادله احسن می کرد. نمونه ای از این روش را می توان در گفتگوی او با نمروند مشاهده کرد. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ» (بقره: ۲۵۸) آیا کسی را ندیدی که با ابراهیم درباره پروردگارش مجادله کرد؟ (فقط به این دلیل که) خدا به او حکومت داده است! هنگامی ابراهیم گفت: پروردگار من آن کسی زنده کننده و میرانده، گفت: و من زنده می کنم و می میرام! ابراهیم گفت: خداوند خورشید را از مشرق می آورد، پس اگر راست می گویی، آن را از مغرب بیاور! آن مرد کافر مبهوت و در مانده بود و خداوند مردم ستمکار را هدایت نمی کند.

۴-۷- شیوه غیر مستقیمی

شیوه تبلیغی حضرت ابراهیم (ع) در دعوت توحید علاوه بر روش های مستقیم، از

شیوه‌های غیر مستقیم نیز استفاده می‌کرد تا مردم را به تفکر وادارد.

شیوه‌های غیر مستقیم دارای دو قسمت است مستقیم و غیر مستقیم می‌باشد، شیوه مستقیم یعنی دستور و امر و نهی گفتاری که متوجه مخاطبان خاصی است. در کنار این شیوه، شیوه‌های غیر مستقیم نیز وجود دارد که در بسیاری از موارد از کاآمدی بیش تری به خصوص در ارتباط بانوجوان وجوان برخوردار هستند (اعرافی، ص ۱۵۵).

یکی از شیوه‌ها غیر مستقیمی که حضرت ابراهیم استفاده کرد نمایش ضعف معبودهای دروغین از طریق شکستن بت‌ها او بت‌های کوچک را شکست و بت بزرگ را دست نخورده گذاشت تا مردم خود شان تصمیم بگیرند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ» (انبیاء: ۸). پس بت‌ها را قطعه قطعه کرد و شکست مگر بت بزرگشان را که شاید به او مراجعه کنند. با این شیوه، مردم را مجبور کرد که خودشان به ضعف و ناتوانی بت‌ها اعتراف کنند.

۵- شیوه‌ی تبلیغ حضرت موسی (ع)

شیوه‌ی تبلیغ حضرت موسی (ع) یکی از مباحث مهم در تاریخ انبیاء است که می‌تواند الگوی ارزشمندی برای مردم باشد. حضرت موسی به عنوان یکی از پیامبران اولوالعزم موظف شد بنی اسرائیل را به توحید دعوت کند و آنان را از ظلم و گمراهی نجات دهد. بعضی شیوه‌های تبلیغ حضرت موسی شامل چند مرحله و ویژگی‌های مهم بود

۵-۱- شیوه جدل

حضرت موسی (ع) با فرعون و قومش به گونه بحث بر انگیز مجادله کرد. موسی در آیه زیر دلایل روشنی ارائه می‌کند و فرعون را به چالش می‌کشد. یکی از روش‌های او جدل احسن بود. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ» (غافر: ۲۳) «إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَوَلَّيْنَاهُ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ» (هود: ۹۷). به سوی فرعون و اشراف سران قومش و برای قومش فرستادیم، در حالی که فرمان فرعون راهنمای به سوی سعادت و راه صواب نبود. در اینجا موسی دلایل روشنی ارائه کرد و فرعون را به بحثی منطقی

دعوت کرد.

۵-۲- شیوه تبشیری

موسی(ع) در بسیاری از فرصت‌های تبلیغی، نعمت‌های الهی بی‌شماری را که مردم در آن غرق بودند به ایشان یادآوری می‌کرد؛ در این بیانات تبلیغی، وی بیشتر به ذکر نعمت‌های اجتماعی و معنوی، مانند فضیلت‌هایی که خدا به بنی اسرائیل عطا فرموده، می‌پرداخت و در پی آن نعمت‌های ظاهری و دنیوی را نیز گوشزد می‌نمود (مصطفی عباسی مقدم، روش‌شناسی تبلیغ حضرت موسی بر پایه نگرش قرآن، ص ۱۰). موسی خطاب به بنی اسرائیل می‌گوید: «وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ» (مائده: ۲۰) هنگامی که موسی به قوم خود گفت: ای قوم من! نعمت خدا را بر خود به یاد آورید هنگامی که پیامبرانی را در میان شما قرار داد و در میان شما فرمانروایان داد و نعمت خاصی به شما عطا کرد که هیچ کس از آن برخوردار نبوده است.

۵-۳- شیوه اندازی

یکی از روش‌هایی که حضرت موسی(ع) در تبلیغ به کار می‌برد، انداز و هشدار نسبت به عذاب‌ها و خطرات احتمالی بود. خداوند در قرآن می‌فرماید: «قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيَسْحَتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنْ افْتَرَى» (طه: ۶۱) موسی به جوذگران: وای بر شما، بر خدا دروغ عمدی ننیدید تا شما را به عذاب سخت هلاک و نابود کند، که هر کس دروغ بست قطعاً نا امید شد.

حجم اندازهای تکان دهند و هشدارهای بیدار کننده در دعوت موسی کمتر از برخی دعوت‌های دیگر قرآنی باشد، چرا که یادآوری نعمت‌های الهی و به معنای به دیگر بشارت و تشویق، بیشتر مورد عنایت موسی در مسیر تبلیغ بوده است، اما به هر صورت، یکی از شیوه‌های متخذه موسی در تبلیغ، انداز و هشدار دادن به خطرهای احتمالی است (عباسی، ۱۳۹۶، ۲۱۲).

۵-۴- شیوه همکاری

از شیوه های مهم در تبلیغ هدفمند، استفاده از نیروهای هم فکر، تقسیم کار بین آنها و رفع نواقص احتمالی است. از سوی دیگر، چون کمالات ظاهری و معنوی در هیچ فردی به طور کامل جمع نمی شود، باید از فضایل و روش افراد مختلف در عرصه تبلیغ به نحو مطلوب استفاده شود تا فرآیند بشارت به نتایج قابل قبولی منجر شود. از شیوه های مهم در تبلیغ هدفدار و هماهنگ، بهره گیری از نیروهای هم عقیده و تقسیم کار میان آنها و رفع نواقص احتمالی است. از سویی، چون کمالات ظاهری و معنوی در هیچ کسی به طور کامل گرد نمی آیند، بایستی از فضایل و فنون افراد مختلف در عرصه دعوت نیز استفاده مطلوب شود تا روند تبلیغ به مرحله قابل قبول ختم گردد. (همان، ۲۱۲). موسی که از شرایط موجود، از وضعیت خود گرفته تا قدرت و شوک مخالفان را کنترل جهل و خرافات بر مردم آگاهی کامل داشت، از هارون و یارانش حمایت کرد، حضرت موسی از خدا خواست که او را به عنوان یک پیامبر تعیین کند. خداوند می فرماید: «وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي * هَارُونَ أَخِي * أُشَدُّ بِهِ أَرْزِي * وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي» (طه: ۲۹) و برایم وزیری از کسانم قرار ده، هارون، برادرم را، پشتم را به او استوار کن و او شریک کارم باشم.

۶- جدول شیوه های تبلیغی پیامبران در سوره هود

حضرت نوح	تبشیری	انذار	نصیحتی	جدالی	سوالی			
حضرت هود	تبشیری	انذار				داستانی		
حضرت صالح	تبشیری	انذار	نصیحتی		سوالی	اعجازی	استدلالی	
حضرت ابراهیم	تبشیری	انذار		جدالی		غیر مستقیمی	استدلالی	دعایی
حضرت موسی	تبشیری	انذار		جدالی				شیوه همکاری

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که سوره هود حاوی الگوهای غنی و متنوعی از شیوه‌های تبلیغ پیامبران است که می‌تواند به عنوان راهنمای عملی برای مبلغان دینی امروزی به‌ویژه در جوامع مورد استفاده قرار گیرد. شیوه‌های تبلیغی پیامبران در این سوره از جمله دعوت تدریجی استفاده از مثال‌های تاریخی، شفاف‌سازی پیام الهی و رعایت ادب و احترام در گفت‌وگو با مخالفان، همگی بیانگر آن است که تبلیغ موفق نیازمند مهارت ارتباطی، شناخت مخاطب و پایبندی به اخلاق است. بهره‌گیری از این شیوه‌های تبلیغ پیامبران می‌تواند در انتقال پیام دین کاهش مقاومت فرهنگی، و ایجاد درک بهتر از آموزه‌های الهی نقش بسیار ایفا کند.

تحلیل محتوای سوره هود نشان می‌دهد که تبلیغ دینی از منظر قرآن، فرایندی چندبعدی و نیازمند درک عمیق از مخاطب و ویژگی‌های فرهنگی جامعه و اخلاق دعوت است. پیامبران با بهره‌گیری از شیوه‌های گفت‌وگوی آرام تمرکز بر اصل توحید، استفاده از تاریخ برای عبرت‌آموزی و دعوت فطری توانستند در جوامعی گوناگون پیام الهی را ابلاغ کنند. تحلیل محتوایی سوره هود به‌عنوان یکی از سوره‌های کلیدی قرآن در زمینه قصص انبیا مورد بررسی قرار گرفت. این فصل نشان داد که سوره هود با پرداختن به سرگذشت پیامبران الهی مانند نوح، هود، صالح، ابراهیم، موسی گنجینه‌ای غنی از شیوه‌های تبلیغی مؤثر و اصول دعوت الهی را در خود جای داده است.

تحلیل داستان‌های پیامبران در این سوره نشان داد که عنصر «توحید» محوری‌ترین هدف دعوت آن‌ها بوده و تبلیغ آن‌ها با استفاده از شیوه‌هایی همچون بشارت و انداز، همکاری، مستقیم و غیر مستقیم، دعایی، نصیحت، گفت‌وگو، جدل احسن، تکرار پیام و صبر در برابر مخالفت‌ها صورت گرفته است.

منابع

قرآن کریم

- ۱). تفسیر نمونه، آیت الله العظمی ناصر مکارم شیرازی، ج ۹، ناشر دار الکتب الاسلامیه، تاریخ انتشار ۱۳۸۵ ه. ش.
- ۲). تفسیر الهدایه، آیه الله العظمی السید محمد تقی المدرسی، ناشر آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش های اسلامی، مشهد، سال چاپ ۱۳۷۷
- ۳). تفسیر نور الثقلین، الشیخ عبد علی بن جمعه العروسی الحویزی، تحقیق السید علی، ناشر موسسه التاریخ العربی.
- ۴). تفسیر مجمع البیان، الامام الفضل بن الحسن الطبرسی، ناشر دار العلوم، بیروت.
- ۵). تفسیر روح المعانی، ابی اثناء شهاب الدین محمود بن عبد الله الحسینی الآلوسی البغدادی، ناشر دار الفکر، بیروت ۱۹۹۷ م.
- ۶). روش های تحقیق در علوم رفتاری، علی دلاور، ناشر روان، ویرایش، ارسبارانف سال چاپ ۱۳۹۳.
- ۷). روشهای تفسیر قرآن، محمد هادی معرفت، ناشر تمهید.
- ۸). روش های تحقیق در علوم اجتماعی اصول ومبانی، باقر ساروخانی، ناشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال چاپ ۱۳۹۳.
- ۹). و اکاوی مؤلف های مفهومی، استتظانق در روش تفسیری شهید صدر، امید قربانخانی.
- ۱۰). قصص انبیاء، آیت الله مکارم شیرازی، ناشر انصاریان، سال چاپ ۱۳۸۳.
- ۱۱). اسوه های قرآنی و شیوه های تبلیغی آنان، مصطفی عباس مقدم، ناشر موسسه بوستان کتاب، دفتر تبلیغات اسلامی، قم ۱۳۸۶.
- ۱۲). myaccount.tebyan.net
- ۱۳). ساختار قصه در قصص انبیاء کسایی، دز فولیان، کاظم، رفیعی، غلامرضا، وزارت علوم.
- ۱۴). تبلیغ، مجموعه گفتارها، علی رضا اعرافی، نشر اشراق وعرفان، قم ۱۳۹۶.
- ۱۵). روش شناسی تبلیغ حضرت موسی بر پایه نگرش قرآن، مصطفی عباس مقدم، تابستان ۱۳۹۶ ف انتشار پژوهش نامه تربیت تبلیغی